

УДК 351.86

DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2025.1.11>

КЛЮЧОВІ ОСНОВИ ТА КОНЦЕПЦІЇ БЕЗПЕКИ, ЇХ ВПЛИВ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ІНСТИТУТІВ

Сокольська Т. В. – доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри публічного управління, адміністрування
та міжнародної економіки
Білоцерківського національного аграрного університету
ORCID: 0000-0001-5420-8569

Білик О. В. – кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління, адміністрування
та міжнародної економіки
Білоцерківського національного аграрного університету
ORCID: 0000-0002-7493-6595

Шевченко К. Р. – магістр з публічного управління та адміністрування
Білоцерківського національного аграрного університету
ORCID: 0009-0005-1774-4174

Досліджено природу, основні теоретичні аспекти, походження та генезис поняття безпеки.

Виявлено, що безпека, це складне багатогранне соціальне явище, що має конкретно-історичний характер і тісно пов'язане з усіма формами та напрямками взаємодії в системі природа – людина – суспільство і означає без неспокою, звільнення від тривоги, або мирної ситуації без жодних ризиків або погроз. З позицій теорії реалізму, лібералізму та конструктивізму цей термін може вживатися у трьох значеннях: традиційне значення – безпека як атрибут держави, відсутність військового конфлікту – військова безпека; безпека, що використовується в більш широкому розумінні, але все ще посилюється безпосередньо на явища, що відбуваються в міжнародних відносинах, або безпосередньо чи опосередковано спричинені міждержавними відносинами; безпека як суспільне благо; безпека в універсальному розумінні (одиниці та соціальної сутності) – безпека людини.

Визначено широкий спектр загроз безпеці нашої держави, серед яких: посягання на суверенітет і територіальну цілісність, блокування руху нашої держави до повноправного членства в ЄС та НАТО, ведення розвідувально-підривної діяльності спеціальних служб росії проти України, здійснення інформаційних спецоперацій, кібератаки, поширення тероризму, який ворог фінансує та підтримує.

Доведена необхідність тісної співпраці між різними публічними інститутами, такими як правоохоронні органи, служби безпеки, органи місцевої влади та іншими, оскільки безпека – це постійний соціальний процес, в якому актори намагаються вдосконалити механізми, що забезпечують їм стан безпеки. Ці інституції мають чітко усвідомлювати концепції безпеки і організувати ефективну міжвідомчу взаємодію. Основою їх ефективної роботи є розуміння сутності безпеки, яке визначає політичну та адміністративну діяльність, впливає на прийняття рішень, забезпечує стабільність у державі, сприяє розвитку довіри між інститутами і громадянами.

Ключові слова: безпека, національна стійкість, ризики, загрози, публічна політика, державна влада, публічні інститути, стратегічні цілі, міжнародна система.

Sokolska T. V., Bilyk O. V., Shevchenko K. R. Fundamentals of security concept and their impact on public institutions running

The paper deals with the essence, key theoretical aspects, origin and genesis of the security concept.

The study reveals that security is a complex multifaceted social phenomenon with its specific historical character. It is closely related to all interaction forms and directions within the system nature – man – society and its essence implies living securely, free of anxiety, peacefully, without

any risks or threats. From the standpoint of the theory of realism, liberalism and constructivism, this term can be applied with the following three meanings: the traditional meaning implies security as an attribute of the state, absence of military conflict i.e. military security; "security" used in a broader sense, but still referred directly to phenomena occurring in international relations, or directly / indirectly caused by interstate relations; security as a public benefit – implied in its universal (as a unit and the social entity) – human security.

A wide range of the security threats faced by our state has been identified. These include encroachment on the sovereignty and territorial integrity, blocking the state's movement towards full membership in the EU and NATO, conducting intelligence and subversive activities by Russian special services against Ukraine, carrying out propaganda, cyberattacks, and spreading terrorism financed and supported by the foe.

The study substantiates the need for close cooperation between various public institutions, such as law enforcement agencies, security services, local government bodies etc. since security is a constant social process with the participants trying to improve the mechanisms that ensure their security. These institutions must clearly realize the concepts of security and organize effective interagency interaction. The basis for their effective work is an understanding of the essence of security, which determines political and administrative activities, influences decision making, ensures national stability, and contributes to the development of trust between institutions and citizens.

Key words: security, national stability, risks, threats, public policy, state power, public institutions, strategic goals, international system.

Постановка проблеми. Повномасштабне російське вторгнення в Україну принесло не лише катастрофічні людські втрати, руйнування інфраструктури, а й негативні економічні та соціальні наслідки в т.ч. значне прискорення темпів зростання споживчих цін і зuboжіння населення. Зокрема, за даними «The Page» частка осіб, які перебувають на межі фізіологічного виживання, зросла в сім разів із 1,3% у 2021 році до 8,8% у 2023 році при цьому державний борг сягнув рекордні 95%, а за прогнозами в 2025 році перевищить 100% ВВП. Таким чином, на тлі глибокої економічної кризи зниження довіри до публічних інститутів, особливого змісту набуває своєчасне виявлення наявних і прогнозованих викликів та загроз національній безпеці, а також можливостей посилення захисту національних інтересів, що стає підґрунтям для визначення стратегічних цілей і пріоритетів державної політики у цій сфері. Саме в цих умовах, надзвичайно важливим є розуміння сутності безпеки, яка відіграє ключову роль у забезпеченні ефективної роботи публічних інститутів, визначає напрями політики, стратегії управління ризиками та способи взаємодії між різними гілками влади, а також із громадянами.

Виклад основного матеріалу. Поняття безпека є одним із найпоширеніших в арсеналі суспільних відносин, оскільки воно пов'язане з безпекою людини, громадянина, країн та їх виживанням. Аналізуючи існуючу систему поглядів на визначення сутності і змісту цього поняття, слід зазначити, що вони мають досить різноманітне тлумачення, а організаційні форми детермінуються історичними й соціально-політичними традиціями і умовами держав, в яких вони розвиваються та функціонують. На сьогодні достеменно відомо, що цей термін мав багато різних значень для різних людей у різних місцях і в різні часи протягом всієї історії людства, але із самого початку його виникнення, під безпекою розуміли спокійний стан духу людини, який давав можливість відчувати себе захищеною від будь-якої небезпеки.

Зазначимо, що з безпекою часто плутають формування та підтримання миру [1], хоча безпека це набагато ширше поняття. Воно відноситься до стану, в якому немає передбачуваної загрози для виживання і включає багато аспектів національних і міжнародних інтересів та цілей.

Досліджуючи природу й основні теоретичні аспекти походження поняття безпека виявлено, що воно, як складне багатогранне соціальне явище має конкретно-історичний характер і тісно пов'язане з усіма формами та напрямками взаємодії в системі природа – людина – суспільство.

За твердженням Ліотта Р. [2], в різних галузях науки поняття безпеки має своє тлумачення, наприклад: у фізиці – властивості стану об'єкта; в економіці – можливості розвитку; у політології – стан захищеності важливих інтересів громадян та суспільства; необхідна умова існування нації, збереження духовних цінностей; в психології – відчуття та переживання щодо потреби в захисті потреб та інтересів людини; в правознавстві – дія законів та правових гарантій; у соціології – стан, тенденції, умови збереження соціуму, його структур та інститутів; у філософії – існування об'єкта або збереження його цілісності.

У класичному розумінні безпека означає спокій і свободу, або відсутність тривоги, з приводу якої залежить життя [2]. При цьому, безпека не існує сама по собі, ізольовано, у відриві від загальної людської життєдіяльності. Вона тісно пов'язана з усіма сторонами життя людини і суспільства, головним завданням якої є забезпечення свого існування та розвитку.

Варто зазначити, що формування світоглядних поглядів на безпеку, сприйняття її людиною і забезпечення безпеки, як свідомий процес діяльності, складалися поступово [3].

Проведений нами аналіз наукових досліджень цієї проблематики засвідчує, що на Заході термін безпека почав застосовуватися на початку XI століття, під яким розуміли спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки [4].

У Середньовіччі під безпекою розуміли такий стан, за якого для всіх без винятку була відсутня реальна загроза, що для конкретної людини означало приватну, особисту безпеку, а для держави – суспільну безпеку.

У XVI столітті уявлення про безпеку і її забезпечення було значно розширено і пов'язували з прагненням окремих держав до розширення територій, захоплення природних, людських ресурсів заради зміцнення своєї могутності й сили, підвищення ролі та статусу в системі міждержавних відносин [5].

Особливо цікавими постають дослідження філософа XVII ст. Т. Гоббса, який розглядав безпеку основним суб'єктом міжнародних відносин держав [6]. За його твердженням, держава, захищаючи інтереси своїх громадян, довіряє свою безпеку центральній владі і може покладатися лише на свої сили. У цей період безпека постає не меншою цінністю в політиці, ніж демократія або права людини. Вперше це було закріплено в «Білль про права» (1689 р.) в Англії, потім у американській «Декларації незалежності США» (1776 р.), у французькій «Декларації прав людини і громадянина» (1789 р.).

У XVII–XVIII століттях практично у всіх країнах утвердилася позиція, що держава має своєю головною метою загальний добробут і безпеку, а термін безпека отримав в цей час нове трактування: стан, ситуація спокою, що з'являється в результаті відсутності реальної небезпеки (як фізичної, так і моральної), а також наявність матеріальних, економічних, політичних умов, відповідних органів і організацій, що сприяють створенню даної ситуації.

Починаючи з XIX ст. в європейських країнах стан безпеки почали розглядати як наукову категорію в контексті безпеки індивідуума, суспільства та держави. У цей час, безпеку як цінність, особливо бажану і захищену розглядають у таких категоріях: індивідуальна, групова, національна чи міжнародна. Під національною безпекою розуміли стан захищеності інтересів особистості, суспільства і держави в різних сферах діяльності [7].

На нашу думку, досить цікавими є погляди двох шкіл західних дослідників, в одній із яких (представники – С. Браун, Б. Броді, У. Ліпман, М. Каплан,

Г. Моргентау, С. Хоффман та ін.) національна безпека й похідні категорії розглядаються крізь призму національних інтересів, здебільшого, у вигляді ідеального та нормативного комплексу цілей [8]. Представники другого порядку (А. Вольфферс, К. Норр, Ф. Трегер, Д. Кауфман, А. Архарія та ін.) пов'язують національну безпеку із системою базисних цінностей суспільства як структурного, екзистенціального, так і функціонального рівня. Зокрема, за Д. Кауфманом [9] «безпека в об'єктивному плані зображає відсутність загроз базовим цінностям суспільства, у суб'єктивному плані – відсутність страху, що ці цінності можуть бути піддані руйнації».

Вочевидь, що, досліджуючи генезис поняття безпеки, не можна оминати увагою дослідження зарубіжних вчених галузі міжнародних відносин, які у своїх працях розглядають поняття безпеки з позицій теорії реалізму, лібералізму та конструктивізму. Зокрема, за реалістичною конструкцією безпеки її референтним об'єктом виступає держава. В теорії міжнародних відносин школа реалізму розглядається з макропроблемами, такими як політичні та мілітаристські, в умовах, коли безпека та влада, виміряна з погляду військових можливостей, є рушійними силами міжнародної системи. При цьому безпека означає національну безпеку, а інші цілі другорядні, тобто, вона є синонімом національного інтересу [10]. Як результат, стабільність як внутрішньої, так і міжнародної системи базується на передумові, що якщо збережеться державна безпека, то природно буде і безпека громадян. Основне припущення полягає в тому, що внутрішній політичний порядок тут буде стабільним і по суті мирним, а безпека є похідною влади [11].

Реалістичний підхід покладається на індивідуальну владу держави, яка є визначальною особливістю міжнародної системи, і її можна розглядати насамперед як наявні ресурси до створення військових сил [12]. Таким чином безпека розглядається як страхування чи захист від вторгнення, і вона ґрунтується на наявності технічних та військових можливостей.

Відповідно до реалістичної точки зору, безпека досягається тоді, коли небезпеки, спричинені численними викликами, загрозами зменшуються і адаптуються до індивідів, суспільних груп, державних або регіональних чи міжнародних організацій [13].

Ліберальний підхід до трактування безпеки стверджує, що тривала безпека є конкретною можливістю і центром інтересів є людина. З часом, більш традиційне поняття національної безпеки почало включати невійськові аспекти. При цьому держава залишається головним референтом об'єкта, але інші аспекти та сфери безпеки також враховуються.

Варто також зазначити, що ряд науковців, з концептуального погляду вважають, що безпека – це не мета, яку слід переслідувати будь-якою ціною, а результат прийнятих заходів для зменшення можливих загроз та вразливості [14].

Наприкінці ХХ ст. набуває поширення конструктивістський підхід щодо трактування безпеки, за яким вона розглядається як суб'єктивна цінність, а точніше, інтерсуб'єктивна цінність. Оцінюючи безпеку, вчені звертають увагу на ідеальні фактори, не матеріальні. З погляду конструктивістів, безпека може бути досягнута лише після того, як з'являться сприйняття та відчуття загроз безпеці, викликів, вразливості та ризиків.

За твердженням Б. Бузана [15], безпека включає п'ять взаємозалежних вимірів: військовий, політичний, економічний, екологічний та суспільний. На його думку, кожен з цих вимірів містить спектр різних референтних об'єктів безпеки, які можна проаналізувати. При цьому стандартною єдністю безпеки в міжнародній

системі є держава (вона є домінуючою одиницею), а проблеми національної безпеки все ще залишаються основним питанням міжнародної політики.

Аналізуючи репрезентовані вище наукові підходи та бачення як зарубіжних, так і вітчизняних учених стосовно безпеки, слід зазначити, що незважаючи на те, що всі вони пропонують різні погляди про природу розуміння та досягнення безпеки, але поєднує їх те, що безпека пов'язана із загрозами і є головним питанням високої політики та основним пріоритетом для уряду. Безпека – це насамперед майбутня людська колегіальність.

Зокрема, Ч. Месіш доводить, що термін безпека може вживатися у кількох значеннях [16]: традиційне значення – безпека як атрибут держави, відсутність військового конфлікту – військова безпека; безпека, що використовується в більш широкому розумінні, але все ще посиляється безпосередньо на явища, що відбуваються в міжнародних відносинах, або безпосередньо чи опосередковано спричинені міждержавними відносинами; безпека як суспільне благо; безпека в універсальному розумінні (одиниці та соціальної сутності) – безпека людини.

Вчений [16] доводить, що «концепція безпеки має змінитися – від виняткового навантаження на національну безпеку до більш ширшого – на безпеку людей, від безпеки через озброєння до безпеки шляхом людського розвитку, від територіальної безпеки до продовольства, зайнятості та екологічної безпеки».

У подальшому, представниками Копенгагенської школи конструктивістського підходу було розширено та поглиблено дослідження у галузі безпеки з переходом або до рівня індивідуальної чи людської безпеки, або до рівня міжнародної або глобальної безпеки, з регіональною та суспільною безпекою як можливими проміжними пунктами [15]. Таке розширення полягало у включенні ширшого кола потенційних загроз, починаючи від економічних та екологічних питань і закінчуючи правами людини та міграцією [17].

В дослідженнях Л. Шевченка, О. Гриценко, С. Макуха та ін. [18] поняття безпеки було розширено в різних напрямках за допомогою комбінації наступних ознак: опорний об'єкт – держава, регіон, альянс, суспільство, різні соціальні групи – нації, меншини, етнічні групи, індивіди, глобальна система; області, в яких виникають екзистенційні порушення (загрози) (сектори) – політичні, військові, економічні, екологічні, суспільні; методи прогнозування (ідентифікації) зривів – починаючи від пошуку об'єктивних загроз і закінчуючи суб'єктивно сприйнятими загрозами, що також є результатом соціального дискурсу (сек'юритизація); методи планування та здійснення надзвичайних дій, спрямованих на моніторинг, запобігання або усунення екзистенційних загроз. Історично проблема економічної безпеки країни виникає водночас з формуванням державності, становленням національних інтересів взагалі й економічних інтересів зокрема [18]. Тому в історії будь-якої країни можна знайти періоди, коли ця проблема або загострювалася, або ставала менш помітною, але вона існувала завжди.

Ця проста схема показує, що всі напрями розвитку концепції безпеки створюють підґрунтя для прогнозування (ідентифікації) загроз, а також планування та підготовки дій, що, в свою чергу, є головними цілями державної політики.

Отже, на різних стадіях функціонування і розвитку людської спільноти поняття «безпеки» еволюціювало, але у будь-яких дискусіях з цієї проблеми, головним залишається передбачення або ідентифікація загрози, яка має зробити можливими наступні дії – «надзвичайні заходи» – моніторинг, запобігання, усунення, ізоляція тощо.

Аналізуючи державну політику щодо безпеки нашої держави варто зазначити, що незадовго до повномасштабного вторгнення, в Україні, відповідно, до Стратегії національної безпеки України [19], було підготовлено ряд галузевих безпекових стратегій [20–23] у яких зазначався широкий спектр загроз національній безпеці в різних сферах. До таких загроз у галузевих безпекових стратегіях віднесено посягання на суверенітет і територіальну цілісність, блокування руху нашої держави до набуття повноправного членства у ЄС та НАТО, ведення розвідувально-підривної діяльності спеціальних служб ворога проти України, здійснення інформаційних спецоперацій, поширення тероризму, атаки в кіберпросторі, блокування постачання необхідних ресурсів та обладнання для військових потреб тощо.

Серед інших ризиків і загроз національній безпеці України зазначалось також зміна клімату, розвиток науки і технологій, просування іншими державами інтересів, які суперечать нашим національним інтересам (посягання на корисні копалини) тощо [24].

Що стосується внутрішніх загроз, то це, в першу чергу, низька ефективність державних інституцій, корупція, системні вади у сфері інформаційної політики держави, слабкість системи стратегічних комунікацій, непослідовність і незавершеність реформ, втрата людського капіталу внаслідок міграції, депопуляція, зuboжіння населення, недостатній контроль з боку держави за дотриманням біобезпеки, системні вади у сфері енергетичної безпеки тощо.

Висновки. Розглядаючи безпеку як стан (відсутність загрози, впевненості, миру, безпеки, захисту), важливим є те, що це також динамічний процес, явище, що змінюється в часі, не характеризується стабільністю, підлягає еволюції. Враховуючи, що безпека – це постійний соціальний процес, в якому актори намагаються вдосконалити механізми, котрі забезпечують їм стан безпеки, варто пам'ятати, що безпека вимагає активної співпраці між різними публічними інститутами, такими як правоохоронні органи, служби безпеки, органи місцевої влади та інші. Чітке розуміння вітчизняними інституціями концепції безпеки дасть можливість організувати ефективну міжвідомчу взаємодію в питанні прийняття рішень, що забезпечують стабільність у державі та сприяють розвитку довіри між інститутами і громадянами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Singh, Anand K. Concept of National Security: An Overview. In *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research*. 2015. Vol. 2, Issue. 12. P. 1920-1925.
2. Liotta P. H. Boomerang Effect: The Convergence of National and Human Security. *Security Dialogue*. 2002. Vol. 33, no. 4. P. 473-488.
3. Smith C. L. Security science: An emerging applied science. *Journal of the Science Teachers Association of Western Australia*. 2001. Vol. 37 (2). P. 8-10.
4. Баранівський В.Ф., Л.М. Будагянц, Чорний В.С. та ін. Філософсько-методологічні проблеми військово-соціального управління: підручник. К.: НУОУ, 2011. 305 с.
5. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибр. наук. праці. К.: НІСД, 2016. 528 с.
6. Пилипчук В.Г. Формування теоретико-правових основ забезпечення державної безпеки України (кінець XX – початок XXI століття): монографія. Київ, 2008. 256 с.
7. Сьомін С. В. Концепт аксіологічної парадигми засадничих принципів і ціннісних засад забезпечення національної безпеки України. [Електронний ресурс] / НІСД. 2019. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/en/node/195>

8. Бобров Є. Сучасні підходи до дослідження економічної безпеки. Економіка України. 2012. № 4. С. 80-85.
9. Kaufman, D., McKittrick, J., Leney, T. US National Security: A Framework for Analysis. Lexington, MA: «Lexington Books». 1985. 584 p.
10. Manunta G. What is security? Security Journal. 1999. Vol. 12 (3). P. 57-66.
11. Morgenthau Hans J. Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace. Brief Edition revised by Kenneth W. Thompson. New York: McGraw-Hill, 1993. P. 3.
12. Collins A. (ed.). Contemporary Security Studies. New York: Oxford University Press. 2013. 479 p.
13. Brauch H.G. Concepts of Security Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks. Retrieved from: https://elearn.uni-sofia.bg/pluginfile.php/322212/mod_resource/content/1/Vulnerability.pdf. Springer, Berlin, 2011. P. 61-106.
14. Hughes C.W., Lai Y.M. (Eds.). Security Studies: A Reader (1st ed.). London. 2011. 472 p.
15. Buzan, Barry. People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-cold War Era Harvester Wheatsheaf, 1991. 396 p.
16. Czesław Mesjasz. Economic security. 2004. Retrieved from: http://www.afes-press.de/pdf/Mesjasz_Economics_Security.pdf. Paper presented at the IPRA General Conference 5 July 2004 – 9 July 2004 Sopron, Hungary.
17. Krause, K., Williams M. C. Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods. Mershon International Studies Review. 1996. Vol. 40, no. 2. P. 229-254.
18. Шевченко Л. С., Гриценко О. А., Макуха С. М. та ін. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування: монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. Х.: Право, 2009. 312 с.
19. Указ Президента України від 14.09.2020 року № 392/2020. Стратегія національної безпеки України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
20. Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. Стратегія воєнної безпеки України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.
21. Указ Президент України від 16.02.2022 року № 56/2022. Стратегія забезпечення державної безпеки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>.
22. Закон України. Про основи національного спротиву. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 41, ст.339. Редакція від 05.01.2025. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.
23. Указ Президент України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. Стратегія інформаційної безпеки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>.
24. Резнікова, О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ : НІСД. 2022. 456 с.

REFERENCES:

1. Singh, Anand K., (2015). Concept of National Security: An Overview. In Journal of Emerging Technologies and Innovative Research. Vol. 2, Issue. 12. P. 1920-1925 [in English].
2. Liotta P. H. (2002). Boomerang Effect: The Convergence of National and Human Security. Security Dialogue. Vol. 33, no. 4. P. 473-488 [in English].
3. Smith C. L. (2001). Security science: An emerging applied science. Journal of the Science Teachers Association of Western Australia. Vol.37 (2). P. 8-10 [in English].
4. Baranivskyi V.F., L.M. Budahiants, V.S. Chorny et al. (2011). Philosophical and methodological problems of military and social management: a textbook [Kyiv. 305 p. [in Ukrainian]].
5. Vlasyuk O. S. (2016). National security of Ukraine: evolution of domestic policy problems: Select. of science labor K.: NISS. 528 p. [in Ukrainian].

6. Pylypchuk V.G. (2008). Formation of the theoretical and legal foundations of ensuring the state security of Ukraine (end of the 20th – beginning of the 21st century): monograph. Kyiv. 256 p [in Ukrainian].
7. Somin S. V. (2019). The concept of the axiological paradigm of the fundamental principles and value bases of ensuring the national security of Ukraine. NISS. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/en/node/195/> (accessed December 2024). [in Ukraine].
8. Bobrov E. (2012). Modern approaches to the study of economic security. *Economy of Ukraine*. 2012. №. 4. P. 80-85. [in Ukraine].
9. Kaufman D., McKittrick J., Leney T. (1985). *US National Security: A Framework for Analysis*. Lexington, MA: "Lexington Books". 584 p. [in English].
10. Manunta G. (1999). What is security? *Security Journal*. Vol. 12 (3). P. 57-66. [in English].
11. Morgenthau, Hans J. (1993). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Brief Edition revised by Kenneth W. Thompson. New York: McGraw-Hill. [in English].
12. Collins A. (ed.). (2013). *Contemporary Security Studies*. New York: Oxford University Press. 479 p. [in English].
13. Brauch H.G. (2011). Concepts of Security Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks. Retrieved from: https://elearn.uni-sofia.bg/pluginfile.php/322212/mod_resource/content/1/Vulnerability.pdf. Springer, Berlin, 2011. P. 61-106. (accessed December 2024). [in English].
14. Hughes C.W., Lai Y.M. (Eds.). (2011). *Security Studies: A Reader* (1st ed.). London. 2011. 472 p.. [in English].
15. Buzan, Barry. (1991). *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-cold War Era*. Harvester Wheatsheaf. 396 p. [in English].
16. Czesław Mesjasz (2004). *Economic security*. Retrieved from: http://www.afes-press.de/pdf/Mejasz_Economics_Security.pdf. (accessed December 2024). [in English].
17. Krause, K., Williams M. C. (1996). Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods. *Merston International Studies Review*. Vol. 40, no. 2. P. 229-254. [in English].
18. Shevchenko L. S., Hrytsenko O. A., Makuha S. M. etc. (2009). *Economic security of the state: essence and directions of formation: monograph*. Kh.: Pravo, 2009. 312 p. [in Ukrainian].
19. Presidential decree of Ukraine. September 14, 2020 №. 392/2020. *National security strategy of Ukraine*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>. [in Ukrainian].
20. Presidential decree of Ukraine 25.03.2021 № 121/2021. *Military security strategy of Ukraine*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>. (accessed January 2025). [in Ukraine].
21. Presidential decree of Ukraine. February 16, 2022 №. 56/2022. *Strategy for ensuring state security*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>. (accessed January 2025). [in Ukraine].
22. Law of Ukraine. On the foundations of national resistance. Information of the Verkhovna Rada, 2021, №. 41, Article 339. Editorial from 05.01.2025. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>. (accessed January 2025). [in Ukraine].
23. Presidential decree of Ukraine 28.12. 2021 № 685/2021. *Information security strategy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>. (accessed January 2025). [in Ukraine].
24. Reznikova, O. O. (2022). *National stability in the conditions of a changing security environment: monograph*. Kyiv: NISS. 2022. 456 p. [in Ukraine].